

Ενάντια στη λήθη - συγκάλυψη

Δύο μαρτυρίες για την κοινή μοίρα των χριστιανών Ελλήνων και Αρμενίων της Τουρκίας

ΚΑΡΑΜΠΕΤ ΧΑΤΣΕΡΙΑΝ
 Στη Σμύρνη το 1922.
 Μεταξύ πυρρός, ξίφους και θαλάσσης
 προλ. Γιώργος Μαργαρίτης
 μετ. Νάκος Πρωτοπαύδης

ΦΕΤΧΙΕ ΤΣΕΤΙΝ
 Η γιαγιά μου
 μετ. Φραγκώ Καραόγλαν
 εκδ. Πατάκη

της ΤΙΤΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΙΑ

Τον τελευταίο καιρό, η αρμενική γενοκτονία, η γενικευμένη σφαγή των 1.500.000 Αρμενίων από τους Νεότουρκους το 1915, βρισκείται ποικιλοτρόπως στην επικαιρότητα. Όταν ο Ερντογάν επιτέθηκε –δικαίως– κατά των Ισραηλινών για την επιδρομή τους στη Γάζα, έλαβε την πληρωμένη απάντηση ότι η Τουρκία καλά θα κάνει να κοιταχτεί πρώτα στον καθρέφτη, με το Κυπριακό, το Κουρδικό, αλλά και την αρμενική γενοκτονία που τη βραίνουσαν, και μετά να μιλάει για τους άλλους. Ο πρόεδρος Ομπάμα, ο οποίος είχε δώσει ελπίδες προεκλογικά στους Αρμένιους ότι θα έκανε επίσημη δήλωση αναγνώρισης της γενοκτονίας, έχει μάλλον αλλάξει γνώμη, με δεδομένη τη γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας για την Αμερική. Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι ότι στην Τουρκία αναπτύσσεται, την περίοδο αυτή, ένα πολύ σημαντικό κίνημα «συγγνώμης» προς τους Αρμένιους.

Η Αρμένισσα γιαγιά

Τέσσερις Τούρκοι διανοούμενοι δημοσίευσαν τον Δεκέμβριο του 2008 ένα σχετικό κείμενο και το έχουν υπογράψει μέχρι σήμερα περισσότεροι από 30.000 Τούρκοι – με κίνδυνο να συλληφθούν για «προβολή της τουρκικής ταυτότητας», όπως θεωρείται η οποιαδήποτε αναφορά στο συγκεκριμένο γεγονός. Συμειοφορά στο κείμενο αυτό, που σχεδιάζει στο άμεσο μέλλον έμπρακτες δράσεις συγγνώμης εντός και εκτός Τουρκίας, αποτελεί και το βιβλίο της Φατχιά Τσετίν «Η γιαγιά μου». Πρόκειται για τη μαρτυρία της Αρμένισσας γιαγιάς της, που διασώθηκε επειδή την έλεψε από τους δικούς της, κατά τον εκποτισμό του χαριού της, ένα άτεκνο ζευγάρι – όπως και πολλά άλλα Αρμενόπουλα, παιδιά που κέρδισαν τη ζωή τους με τίμημα την απειμπόληση της ταυτότητας και τη νάρκωση της μνήμης. Η Τσετίν ενώνει έτσι τη φωνή της όχι μόνο ενάντια στη λήθη και την συγκάλυψη, αλλά υπέρ της αναγνώρισης του δράματος όλων αυτών των ανθρώπων, ανδρών και γυναικών, που έζησαν ζωές μοιρασμένες στα δύο, ανάμεσα στις αναμνήσεις και τη νέα ζωή τους, αυτολογοκρινόμενοι, διατηρώντας μυστικούς δεσμούς

Κατοικοί της Σμύρνης προσπαθούν να επιβιβαστούν σε πλοία, μετά την είσοδο του τουρκικού στρατού στην πόλη, στις 27 Αυγούστου (9 Σεπτεμβρίου) 1922.

με τους ομοφύλους τους και υπομένοντας τη λειψία της κοινωνίας, που τους χαρακτήριζε προσηλίτους, ντογιέ, και «απομεινάρια σφαγής».

Στο επίκεντρο του βιβλίου της Τσετίν είναι η μαρτυρία της Χερανούς, της Αρμένισσας γιαγιάς, που κάποια στιγμή εξιστορεί στην εγγονή τη φρικτή της σφαγής και της αρπαγής της και της ζητάει να βρει τους συγγενείς της στην Αμερική – όπου συγκεντρώθηκαν γύρω από τον πατέρα που είχε φύγει πριν από τη σφαγή όσοι διασώθηκαν, μεταξύ αυτών και η μητέρα της. Πορείες γυναικόπαιδων κάτω από τον ανελέητο ήλιο και μέσα στο δριμύ ψύχος, να σωριάζονται και να τους διαπερνούν με τις ξιφολόγες τους οι φρουροί, να μένουν βουρτά στα όρνια στις άκρες των δρόμων, γιαγιάδες που κρατούν το κεφάλι τη μικρή εγγονή που επιμένει να ζήσει ξανά και ξανά μες στο νερό, ώστε να είναι βέβαιος ο πνιγμός της, για να ριχτούν κι αυτές κατόπι στο ποτάμι, κατακόκκινο από το αίμα των σφαγμένων. Αρπαγές παιδιών, βασισμοί, μαρτυρία, πείνα, δίψα, βασανιστήρια και ποταμοί αίματος.

Η καταστροφή της Σμύρνης

Εικόνες γνωστές, επαναλαμβανόμενες σε όλες τις εποχές σε άλλα μέρη και πλάτη της γης, τα

Κέρδισαν τη ζωή τους με τίμημα την απειμπόληση της ταυτότητας και τη νάρκωση της μνήμης.

«κοινά μαρτύρια των λαών» στα οποία αφιέρωσε το 1929 ο Στρατής Δούκας την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» – που τόσο πολύ θυμίζει η μαρτυρία της Χερανούς σε κάποια σημεία, ειδικά στην περιγραφή της πορείας. Τα μαρτύρια των απλών ανθρώπων που, όπως σημειώνει ο Γ. Μαργαρίτης στον πρόλογο του ημερολογίου του Αρμενίου γιατρού Κ. Χατσεριάν που περιγράφει την πυρπόληση και την καταστροφή της Σμύρνης, αλέθονται στα γρανάζια της Ιστορίας χωρίς να συνειδητοποιούν καν συχνά τις πραγματικές αιτίες της συντριβής τους, πίσω από τον εθνικιστικό παροξυσμό και τα πάθη τους περνούν από στόμα σε στόμα και γίνονται διδακτικές ιστορίες, που αφενός ενισχύουν τη συνοχή της εκάστοτε κοινότητας και αφετέρου διαεινώνουν, τις περισσότερες φορές, στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Αυτές τις εικόνες των Αρμενίων θα θυμηθούν, την ύστατη ώρα, οι Έλληνες και οι ενοποιημένες Αρμενίες όταν οι Τούρκοι, μετά την υποχώρηση του μετώπου του 1922,

θα πλησιάζουν στη Σμύρνη, στη «γκισούρική Σμύρνη» που μέσα σε μια νύχτα θα γίνει τουρκική, στην «ωραία ιωνική πόλη» που θα γίνει η «κολασμένη πόλη» στις αναθεματισμένες ακτές». Μαζί και ο γιατρός Χατσεριάν, ένας από τους 50.000 περίπου Αρμένιους που έφτασαν μαζί με τους Μικρασιάτες Έλληνες στην Ελλάδα για να γλιτώσουν από τη σφαγή. Στο «Ημερολόγιό» του, ο Χατσεριάν προσπαθεί να διατηρήσει την αντικειμενικότητά του ακόμα και εγγλωβισμένος, αυτός και η οικογένειά του για την οποία είναι υπεύθυνος, μεταξύ της φωτιάς που καίει τις χριστιανικές συνοικίες της Σμύρνης, των μεθυσμένων από τη σφαγή και το πλιάτσικο Τούρκων και της θάλασσας, όπου τα συμβατικά πλοία παρατηρούν και κινηματογραφούν με αδιαφορία τον χαλασμό.

Σφαγή και αφανισμός

Ο Φελίξ Σαρτιώ, μάρτυρας της ριζικής αυτής εξόντωσης των χριστιανικών πληθυσμών, έλεγε ότι «οι Νεότουρκοι στο όνομα της δικαιοσύνης και της ελευθερίας βαψαν τα χέρια τους με τόσο αίμα, όσο δεν είχαν χύσει από πολλούς αιώνες οι πρόγονοί τους, παρόλο που ήταν άριστα εκπαιδευμένοι στην τέχνη της σφαγής». («Η Ελληνική Μικρασία», Ιστορική, 1933, 154). Κι ο Αμερικανός

πρόεδρος στη Σμύρνη στην καταστροφή Τζορτζ Χόρτον εξηγεί: «Οι Τούρκοι δεν είχαν ποτέ την πρόθεση να δώσουν ίσες ελευθερίες σε όλους τους λαούς που είχαν την ατυχία να βρίσκονται στο έλεός τους. Όταν απέτυχαν να τους εκτουρκίσουν, η εναλλακτική λύση που είχαν ήταν να τους αφανίσουν – πολιτική που δεν χρειάζεται μακροπρόθεσμα σχέδια για να υλοποιηθεί.» (George Horton, «Αναφορικά με την Τουρκία», Λιβάνης, 1992, 57 - 58).

Οι δύο αυτές μαρτυρίες για την κοινή, μαρτυρική μοίρα των χριστιανικών πληθυσμών της Τουρκίας έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον γιατί θυμίζουν ότι πίσω από τις εθνικές εκκαθαρίσεις και τα σύνορα των κρατών υπάρχουν οι άνθρωποι και οι ζωές τους αφενός και αφετέρου επειδή μας προκαλούν να διαπιστώσουμε στο μέλλον κατά πόσο τα γεγονότα αυτά επ' ουδενί αφορούν τον τρέχοντα κόσμο και δεν απειλούν τη σημερινή υπόσταση και ζωή των ανθρώπων, όπως διατείνεται ο Γ. Μαργαρίτης. Το βιβλίο της Τσετίν, πάντως, ένας ύμνος στην επιμονή και τη δύναμη των γυναικών που δεν θέλησαν να ξεχαστούν, πέραν όλων των άλλων υπερβαίνει τα όρια της απλής μαρτυρίας, τόσο σε επίπεδο πλοκής όσο και χαρακτήρων και με την αμεσότητά του συγκλονίζει τον αναγνώστη.